

PREOCUPĂRI PENTRU ORGANIZAREA UNUI MUZEU ETNOGRAFIC LA IAȘI

PETRU CAZACU

S-au împlinit la 16 februarie 1976, 18 ani de la inaugurarea expoziției permanente a Muzeului etnografic al Moldovei, iar la 28 aprilie – 33 ani de la emiterea primului act oficial care a marcat începuturile existenței acestui muzeu. Dacă istoria organizării muzeului etnografic din Iași a făcut obiectul unor preocupări sporadice atunci colecțiile sale, expoziția sa permanentă ca și munca de cercetare și depistare a celor mai îndepărtate și mai izolate cătune de pe cuprinsul întregii Moldove, întreprinsă cu dăruire de cei cîțiva entuziaști rămași să lucreze în acest domeniu, fac ca atenția multor oameni să fie atrasă de această instituție.

Iată unul din motivele care ne-a îndemnat să ne oprim în expunerea noastră tocmai la istoricul încercărilor de organizare a muzeului etnografic.

Se știe că etnografia se afirmă destul de tîrziu ca disciplină științifică, de-abia către sfîrșitul secolului trecut în occident, iar la noi de-abia la începutul acestui secol. Aceasta nu înseamnă însă că n-au existat oameni care, deși confundau de cele mai multe ori termenii de istoric, etnografie, folclor n-au avut cele mai serioase preocupări de colecționare a materialului etnografic. Din acest punct de vedere trebuie să facem de la început mențiunea că în dezvoltarea muzeografiei etnografice ieșene se disting două etape, separate de anul 1943 cînd se înființează, în fapt, muzeul ieșean.

Din datele ce le avem pînă acum rezultă că în secolul al XIX-lea cercetările s-au îndreptat și la Iași, ca și în alte părți, mai întîi asupra științelor naturii și antichităților istorice, iar către sfîrșitul sec. al XIX-lea putem vorbi și de unele cercetări în domeniul cunoașterii civilizației populare.

Începuturile acestor cercetări în Moldova se leagă de numele lui Teodor T. Burada, cunoscut muzician și muzicolog. Studiile făcute la Paris (dreptul și muzica) l-au pus în contact cu noua disciplină – care-și făcea apariția în centrele universitare apusene – iar orizontul său larg etnografic îl conduc la cercetări complexe pe teren pentru a cunoaște, la fața locului, pe toți românii nu numai din interiorul țării, ci și pe cei din afara granițelor. Lungile sale călătorii, făcute cu vioara sub braț, în care nu s-a mulțumit numai să noteze melodii, să facă desene sau să prindă în cuvinte ceea ce a văzut și auzit, ci să și achiziționeze o serie de obiecte prețioase, în special instrumente muzicale, i-au atras din partea lui N. Iorga epitetul de „pelerin”¹.

¹ N. Iorga, *Oameni care au fost*, III, Buc., 1936, p. 128.

Cercetările etnografice, folclorice și muzicologice l-au pus în situația de a aduna un bogat material documentar (instrumente muzicale populare ca : fluiere, buciune, cimpoaie etc. ; păpuși de lut – scaloianul din Dobrogea –, obiecte referitoare la datinile și obiceiurile populare, note și vechi tipărituri, manuscrite muzicale.), care i-au sugerat ideea închegării unui „muzeu al muzicii românești“.

An de an, cu prilejul călătoriilor peste hotare, a îmbogățit neîncetat instrumentarul său muzeistic. Colecția sa a atras atenția oamenilor de știință, făcându-l pe Iorga să spună despre ea : „adunată cu alita trudă, știință și gust, trebuie păstrată întreagă așa cum este“².

Încurajările unor personalități de aleasă ținută civică și științifică l-au determinat pe Burada să solicite, în anul 1891, concursul și intervenția Conservatorului de muzică și declamațiune din Iași ca țara noastră să participe la *Expoziția de muzică și teatru* din Viena. A înaintat memorii către Ministerul Instrucțiunii Publice, a scris articole pe tema muzeului muzicii noastre, a organizat expoziții locale și peste hotare (la Praga) cu intenția vădită de mărturisită de a stimula interesul oficial pentru asemenea acțiuni de culturalizare și educație a maselor.

În 1895 a participat la *Expoziția etnografică a popoarelor slave* de la Praga din dorința aprofundării problemelor muzeistice, iar la înapoiere a înaintat autorităților un memoriu asupra celor văzute sugerînd acțiuni similare și la noi, ținînd seama de ineditul, varietatea și bogăția materialului ce-l posedă.

După aproape trei decenii de strădanii, observînd lipsa de interes oficial local, muzeologul Th. T. Burada a donat, în anul 1901, Muzeului național de antichități din București întreaga sa colecție de instrumente muzicale „care este cea întâi și unică în țara noastră“ – după expresia ziarului „Evenimentul“ din 6 iunie 1901³.

Dar Burada n-a fost numai un colecționar. Valoroase rămîn încercările lui și în investigațiile etnografice fără legătură cu muzica, așa cum se prezintă, de pildă, studiile : „Despre creștăturile plutașilor pe cherestele“ și „Despre creștăturile șalgăilor pe droburile de sare“. Toate aceste constatări conduc la concluzia că Teodor T. Burada este și un precursor al muzeisticii etnografice ieșene.

Concomitent cu încercările lui Burada de înființare a unui muzeu al muzicii românești trebuie să amintim aici și alte inițiative ale unor cărturari ieșeni pentru alcătuirea uni muzeu cu profil mixt, istoric-etnografic.

Astfel, la 27 aprilie 1890, mai mulți membri ai Societății „Arhiva“, printre care A. D. Xenopol, Grigore C. Buțureanu, N. Beldiceanu, T. T. Burada, P. Rîșcanu ș.a. au propus înființarea unui „Muzeu de științe arheologice și alte asemenea lucruri vrednice de a fi păstrate“. Propunerea a fost pusă la

² *Ibidem*.

³ Viorel Cosma, *Teodor Burada – Viața în imagini*, Buc., 1966. Ed. muzicală a Uniunii compozitorilor din R.S. România, p. 42. Astăzi colecția se găsește la Conservatorul de muzică „C. Porumbescu“ din București. Cu această colecție și cu altele, a fost organizată, acum cîtiva ani la Iași, de către Conservatorul ieșean și cel bucureștean, pe holul conservatorului o foarte interesantă expoziție de instrumente muzicale populare.

ordinea zilei dar amînată ... pentru la anul, pentru ca să nu se mai revină apoi asupra ei"⁴.

În 1897, prof. Teohari Antonescu, titular al catedrei de arheologie de la facultatea de litere din Iași, al cărui decan era A. D. Xenopol, înaintează un memoriu pentru a se înființa un „muzeu de arheologie și etnografie” al Universității în care să fie expuse și obiectele de la Cucuteni ale lui N. Beldiceanu, rezultate din săpăturile acestuia făcute între anii 1885 – 1890 (circa 600 piese). Memoriul n-a avut nici o urmare și nu poartă nici o rezoluție a autorității universitare. În 1905 prof. T. Antonescu avea să revină asupra muzeului mixt, dar și această intervenție rămîne fără rezultat, memoriul său nici măcar n-a fost înregistrat și pus în discuția consiliului profesoral⁵.

În perioada de care ne ocupăm o acțiune solitară trebuie remarcată. Este vorba de strădaniile inginerului orașului Iași, Virgil Hălăceanu, de a întemeia un muzeu național etnografic, mixt – am spune noi – în orașul de care era foarte atașat. A fost un colecționar pasionat, un „maniac” cum îl numeau în deridere unii neînțelegători. Mai întîi și-a făcut o colecție în casele proprii (str. V. Alecsandri nr. 3) apoi, înmulțindu-se obiectele, le-a mutat, cam prin 1910, într-o clădire din curtea bisericii Golia.

În 1912, ing. V. Hălăceanu lansa un apel către autorități și opinia publică în care-și arăta intenția de a înființa un „muzeu etnografic retrospectiv al Moldovei”. El ruga autoritățile și diverse persoane binevoitoare să-i dea concursul pentru a înființa cît mai curînd acest muzeu „ogîndă vie a vieții vechi și noi a poporului și țării, cu caracter național”. În același an solicită Primăriei Iași, aprobarea de a aduce în „Muzeul național al Moldovei” șareta cea veche a Roznovăneștilor⁶.

Tot acum, urmînd a se face dezvelirea statuii lui Cuza Vodă, ing. V. Hălăceanu inițiază organizarea unei expoziții ad-hoc. Pentru aceasta se constituie un comitet al cărui vicepreședinte eră A. D. Xenopol, secretar general V. Hălăceanu, iar secretar, prof. A. D. Atanasiu.

Confecționase chiar și o șampilă specială : „Muzeul național etnografic al Moldovei” („muzeu etnografic” era numit, în 1912 și de ing. șef al orașului, Savu, în rezoluția pusă pe un memoriu al lui T. T. Burada, cu mențiunea „din curtea bisericii Golia”⁷).

Tot etnografic îl numește și N. A. Bogdan în cunoscuta sa monografie apărută în 1913 : „Prin stăruința ing. V. Hălăceanu și contribuțiile mai multor donatori, s-a înființat de acum trei ani un muzeu etnografic, în o sală rămasă de la arsul externat de fete din ograda mănăstirii Golia. Sunt acolo adunate multe obiecte interesante, inscripții lapidare, documente istorice, arme, trăsuri vechi, stampe, odoare bisericesti etc.”⁸. După cum se observă – de toate, mai puțin piese de etnografie.

⁴ Emil Diaconescu, *Tradiții ale muzeisticii ieșene*, în „Cercetări istorice” (scrie nouă) II, Iași, 1971, p. 25.

⁵ Arh. St. Iași, fond Fac. de litere, dosar 906/1905–1906, vol. I, f. 156.

⁶ Arh. St. Iași, Muzeul național al Moldovei, dos. 213/1912.

⁷ *Loc. cit.*

⁸ N.A. Bogdan, *Monografia orașului Iași*, f.a., ed. II, p. 271.

Ilălăceanu a continuat să facă memorii și să ceară concurs pentru îndeplinirea dezideratului său de-o viață. Astfel, la 20 aprilie 1912, s-a adresat Facultății de litere ca să-i încredințeze spre păstrare obiecte arheologice provenite din săpăturile de la Cucuteni, dacă nu definitiv, cel puțin provizoriu spre a le expune „în sala de expoziție din cetatea Golia, în care aranjăm toate obiectele ce vor figura în viitor în muzeul nostru“, pe care el îl și credea realizat. Cererea a rămas însă fără rezultat⁹.

În 26 martie 1913 s-a adresat Epitropiei Sf. Spiridon să-i împrumute documentele vechi „necesare Așezămîntului național ce am întemeiat“¹⁰. Același rezultat.

Numai Ministerul de Război s-a arătat mai înțelegător și mai generos și i-a trimis armament și unele trofee¹¹.

În 1917 avea să se stingă din viață, iar colecțiile sale adunate cu atita trudă și jertfe, aveau să fie depozitate în turnul Goliei. Pentru administrarea acestui fond, soția lui instituiuse un comitet, în frunte cu T. T. Burada.

La 3 iunie 1921 acest comitet, sau cum își ziceau „membrii muzeului istoric și etnografic Virgil Hălăceanu“ hotărâse că a venit timpul ca toate obiectele și cărțile acestui muzeu să fie cedate Muzeului municipal (înființat în 1920) cu condiția ca o secțiune a noului muzeu să poarte pe veci numele de: „Secțiunea inginer Virgiliu Hălăceanu“¹².

Cu ocazia predării acestor colecții „s-a constatat o mare lipsă de obiecte și cărți“¹³, ceea ce înseamnă că în timpul războiului, colecțiile fiind lăsate în voia soartei, în turnul Goliei, s-au pierdut o bună parte din ele. Din ceea ce a rămas, o parte din armament, trofee etc. au fost „împrumutate“ Regimentului 13 infanterie, care avea să inaugureze, la 15 noiembrie 1922, „Muzeul militar al Regimentului 13 infanterie“.

Aceste obiecte nu vor mai fi înapoiate niciodată Muzeului (care considera, dealtfel, acest muzeu ca o secție a sa), aducîndu-se argumentul că „aceste obiecte își au locul într-un muzeu militar“¹⁴.

Celelalte piese din colecția Hălăceanu s-au pierdut în decursul timpului. O infimă parte a ajuns, în 1951, prin intermediul Arhivelor Statului Iași în inventarul actualului muzeu etnografic al Moldovei.

După cum se știe, în 1916 aveau să se pună bazele Muzeului de antichități, rezultat al strădaniilor unor cărturari deja pomeniți. Prof. Orest Tafrali, urmașul la catedra de arheologie al lui T. Antonescu, a deschis în cadrul muzeului și o secție de „artă națională“. Aici au fost adunate o serie de icoane, sfesnice și cruci sculptate, scoarte țărănești din Bucovina și „una oltenească“, țesături artistice din Banat, ouă încondeiate etc.

E de reținut faptul că din inventarul acestui muzeu au fost transferate Muzeului etnografic al Moldovei, încă din anul 1949, un număr însemnat de obiecte nu numai de artă populară ci și de istorie.

⁹ Arh. St. Iași, fond Fac. de litere, dosar 913/1912, vol. II, f. 144 bis.

¹⁰ Loc. cit.

¹¹ Emil Diaconescu, *op. cit.* p. 33.

¹² „Ion Neculce“ — Bul. Muzeului municipal Iași, fasc. I (1921), p. 156.

¹³ Loc. cit.

¹⁴ Arh. St. Iași, Muzeul istoric militar, Fond Primăria Iași, dosar 293/1920.

Între timp, disciplina etnografică începe să-și facă loc, greu dar sigur, între celelalte discipline umanistice.

Ideea unor muzee etnografice, în înțelesul modern al cuvîntului, începe „să prindă” și la noi în țară. Apar oameni bine pregătiți din punct de vedere teoretic care, întorși acasă de la studiile din străinătate, vor pune în practică cele învățate. E suficient să amintim aici doar câteva nume, în primul rînd pe acela al lui G. Vilsan. Se știe că a fost un geograf renumit, dar în același timp avea o solidă pregătire etnografică, ca rezultat al studiilor făcute la Berlin (1911–1912).

Încă în 1911 el ține în cadrul Societății Academiei Române din Berlin cunoscuta conferință, repetată mai tirziu și în țară (1926 și apoi tipărită în 1927 la Cluj) intitulată „*O știință nouă : Etnografia*”, în care face o prezentare succintă a situației etnografiei și a muzeelor etnografice din Occident și de la noi, oprindu-se mai ales asupra sarcinilor ce revin etnografilor români, anume „să descurece ființa etnică actuală și trecută a poporului român”¹⁵.

Este vorba firește, de o exagerare menită însă să impulsioneze cercetarea. Și mai departe : „Toate sint de folos — spunea Vilsan — însă documentele se păstrează mai bine în biblioteci, limba e scrisă în cărți și trăiește în graiul atîtora, iar pămîntul și viața geografică a poporului evoluiază foarte încet, încît o întîrziere a studierii acestor fenomene nu aduce o prea mare pierdere. Materialul etnografic însă se prefăce în unele privințe destul de repede. Din foarte puțin ce a fost cercetat, și mai mult de străini decît de noi, se poate spune că avem o comoară de care nu ne dăm destul de bine seama”¹⁶.

În 1924 va susține conferința „Menirea etnografiei în România”, publicată apoi la Cluj.

Un alt nume este acela al prof. Romulus Vuia. Absolvent al Școlii normale superioare din Budapesta în 1910, a lucrat și s-a pregătit în Muzeul etnografic din Budapesta. Urmează apoi cursurile de antropologie și etnografie de la Universitatea din Berlin și, ceea ce e mai important, face lucrări practice serioase la Muzeul etnografic (Museum für Volkerkunde) din aceeași localitate. Subliniem acest lucru pentru că este primul român care face studii de muzeografie etnografică.

Mai pot fi amintiți și alții, chiar înaintea lui Vilsan și Vuia, care au frecventat cursuri de etnografie și antropologie în străinătate. Dintre aceștia menționăm pe savantul Emil Racoviță, un mare iubitor al etnografiei și înfocat sprijinitor al Muzeului etnografic din Cluj (numai că el prezintă etnografia ca o disciplină aparținătoare științelor biologice¹⁷).

Am amintit aceste lucruri aici pentru a arăta că din punct de vedere teoretic și al pregătirii cadrelor de etnografi, terenul era favorabil pentru înființarea unui muzeu etnografic. Unde însă trebuia înființat acesta ? V. Părvan propusese, încă din 1921, așa cum era și normal, ca acesta să fie înființat în capitala țării. El socotea că din punct de vedere organizatoric trebuia

¹⁵ G. Vilsan, *O știință nouă — etnografia*, Cluj, 1927, p. 13.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ E. Racoviță, *Etnografia. O disciplină a științelor naturale*, în *Transilvania*, Sibiu, 1928, an. 59, nr. 7–8, p. 520–523.

înființat în Capitală un Institut arheologic și câteva muzee centrale : *un muzeu național unic*, cu secții istorice și artistice ; *un muzeu etnografic național și comparativ*, pentru materialul caracteristic atît națiunii noastre, cît și naționalităților conlocuitoare și națiunilor vecine ; un muzeu de artă industrială română și, în sfîrșit, o serie de *muzee regionale* cu caracter amestecat (mixte, cu secții istorice, artistice, etnografice și industriale)¹⁸.

Potrivit acestor concepții — atît de sănătoase pentru acea vreme, după părerea noastră — trebuia să se înființeze, odată cu *muzeul etnografic național* și o serie de muzee regionale sau mixte, deci și la Iași, Timișoara, Craiova, Cluj etc.

De ce s-a înființat în acea perioadă (1922 — 1923) doar un singur muzeu etnografic, la Cluj (și nu mixt așa cum preconiza V. Pârvan) și de ce nu s-a înființat nici pînă azi un *muzeu național de etnografie* la București, sînt întrebări la care este greu de răspuns și nici nu încercăm să o facem. Au fost puse în circulație fel de fel de „speculații” pe această temă. Înclinăm să credem că a fost ales Clujul tocmai pentru că, în primul rînd, acolo erau oamenii cu pregătire specială dublată cu pasiunea colecționarului, cu entuziasmul absolut necesar unei munci atît de anonime dar plină de satisfacție, care este munca de muzeu.

Este știut că la Cluj s-a format prima „școală etnografică” din țară. Numit director al Muzeului etnografic al Transilvaniei și apoi, în 1926, profesor titular al catedrei de etnografie și folclor, Romulus Vuia a adunat în jurul său o serie de discipoli pe care i-a format la școala sa, i-a învățat nu numai etnografie ci și muzeografie, i-a trimis la specializare în cele mai mari muzee etnografice din Europa, apoi i-a răspîndit în țară pentru ca, la rîndul lor, să facă acolo măcar cît a făcut R. Vuia la Cluj.

Care era situația în această perioadă la Iași ? După „lichidarea” „secției unii Hălăceanu” întîlnim rare preocupări pentru muzeografie etnografică. Doar cîțiva colecționari particulari, printre care trebuie să cităm, în primul rînd, pe juristul Iuliu Pascu.

Este locul să amintim aici despre încercarea lui C. Mărgăritărescu care în perioada anilor 1935 — 1936 se străduia să înființeze la Iași un muzeu etnografic al Moldovei. În acest sens, după nereușitele încercări la oficialitățile locale, se adresează societății „Astra” din Sibiu căreia îi oferă „un palat adus pînă aproape de acoperiș cu construcția, la promenada Copou — Iași, în valoare de 25.000.000 lei pentru Muzeul etnografic al Moldovei, căruia îi dăruiesc și eu colecții și bibliotecă de peste 2.000.000 îndată ce-l veți termina. Are 16 saloane... cu trei ha. loc”.

Desigur că „Astra” nu s-a putut angaja în organizarea acestui muzeu, scopurile „Astrei” nu depășeau Transilvania¹⁹.

Dacă în Iași aceasta era situația, în schimb, în nordul Moldovei, trebuie menționate strădaniile de-o viață ale soților-învățători — Ioneț, care au înființat muzeul etnografic din Rădăuți în 1933 ; apoi acele ale prof. Ion Ștefureac și C. Brăiescu — care au pus bazele muzeului din Cîmpulung Moldovenesc

¹⁸ V. Pârvan, *Probleme de arheologie în România*, în *Transilvania*, Sibiu, 1921, an. 52, nr. 1—2, p. 5—6.

¹⁹ Ion I. Drăgoescu, *Un document inedit despre perspectivele unui muzeu etnografic la Iași*, în *Revista muzeelor și monumentelor*, nr. 2, 1974, Seria muzee, p. 91.

(cu o foarte bogată colecție de lemn) în 1936 și în sfârșit, acele ale prof. V. Ciurea de la Fălticeni, care încă din 1930 organizase un muzeu mixt, cu o secție de etnografie.

În privința Iașilor, semnificativ este faptul că prof. Nicolae Macarovici, fost mulți ani director al Muzeului de istorie naturală din Iași, făcînd un „tur de orizont” asupra muzeografiei românești, într-un articol publicat în ziarul „Prutul” (V), din 21 și 22 ianuarie 1943 și intitulat „Muzec moldovenești”, nu pomeneste absolut nimic despre realizările în etnografie.

Se impunea însă cu evidență necesitatea pentru Iași, ca centru universitar, a unui muzeu etnografic, cît și a introducerii în planul de învățămînt a acestei „științe noi”. Drept urmare, Rectoratul Universității a format o comisie care să facă propuneri pentru a fi adus la catedră un specialist. Și astfel, comisiunea a chemat la catedră pe prof. Ion Chelcea, cunoscut ca etnograf prin lucrările publicate pînă atunci și ca muzeograf prin îndelungata sa activitate de la Muzeul etnografic al Transilvaniei, discipol al prof. Romulus Vuia, considerat „etnografii cel mai indicat pentru organizarea viitorului muzeu etnografic al Moldovei, instituție care pînă astăzi lipsește Iașului”²⁰.

Venit la catedră în martie 1943, conferențiarul de etnografie începe acțiunea pentru înființarea Muzeului etnografic al Moldovei printr-un memoriu adresat Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor în vederea subvenționării noii instituții.

Ca răspuns la acest memoriu, Ministerul „aprobă înființarea pe lângă catedra de etnografie a unui muzeu etnografic al Moldovei” și în vederea acestui scop „acordă, pentru început, o subvenție de 300.000 lei”²¹.

Universitatea pusese la dispoziția muzeului localul său (astăzi demolat) de pe actuala stradă „23 August”, unde fusese rectoratul, iar cel însărcinat cu organizarea muzeului îi fixează caracterul și scopul într-o lucrare, tipărită în 1943 și intitulată „*Menirea muzeului etnografic al Moldovei*”.

Chiar din titlul lucrării se vede că este vorba de un *muzeu etnografic al întregii Moldove*, care va trebui să oglindească modul de trai al poporului, român, aspectele vieții și civilizației acestuia.

Muzeul are drept scop principal: „... a salva mărturiile de civilizație și cultură populară; a aduna materialul necesar unei sinteze științifice etnografice și de a constitui un element educativ pentru public”²².

Ca un prim răspuns la inițiativa de a se înființa Muzeul etnografic al Moldovei la Iași vin primele donații, chiar în primul an de existență al acestuia. Astfel, fostul magistrat ieșean, stabilit ulterior la București, Iuliu Pascu, pasionat colecționar de obiecte de artă populară de pe întreg teritoriul țării, donează muzeului întreaga sa colecție, 392 piese, cu singura condiție

²⁰ Din raportul comisiei de chemare la catedra de etnografie a prof. I. Chelcea. Vezi și Monitorul Oficial (Partea I), nr. 24 din 29.I.1943, p. 814.

²¹ Vezi adresa ministerului nr. 20. 932 din 28 aprilie 1943 (în arhiva Muzeului etnografic al Moldovei). Acesta este actul de naștere al Muzeului etnografic al Moldovei, semnat de ministrul de atunci, Ion Petrovici, a sprijinit Muzeul etnografic al Moldovei din Iași.

²² Ion Chelcea, *Menirea Muzeului etnografic al Moldovei*, Iași, 1943, p. 10. Vezi și N. A. Rădulescu, *Recenzia la lucrarea mai sus citată*, în „Revista geografică română”, an VI, 1943, fasc. 1-2, p. 78-79.

ca în dreptul fiecărui obiect să fie trecută mențiunea : „Darul Maria și Iuliu Pascu — 1943”²³.

Nu știm motivul pentru care nu s-a insistat atunci, în 1943, ca să fie obținute puținele obiecte ce mai rămăseseră la Arhivele statului de la fostul muzeu municipal — secțiunea Hălăceanu (Ne menținem părerea că în 1943 se găseau mai multe obiecte rămase de la muzeul citat, decît în 1951, cînd au intrat doar cîteva piese în inventarul Muzeului etnografic. Știm cu toții ce-a însemnat anul 1944 pentru Iași și pentru muzeele sale).

Tot în 1943 se pun bazele unei *Arhive de folclor* prin lansarea a două chestionare în legătură cu obiceiurile de peste an, la care muzeul a primit o serie de răspunsuri. În 1951 avea să se lanseze un al treilea chestionar, „pe urmele portului popular în Moldova”, la care s-au primit puține răspunsuri.

În februarie 1944 un alt mare donator al muzeului, cunoscutul folclorist din Fălticeni, Arthur Gorovei, oferă aproape 500 volume cărți și reviste de specialitate, cu rugămintea ca, după moartea sa, biblioteca muzeului să-i poarte numele.

Cu obiectele din colecția Iuliu Pascu și cu altele adunate din sudul Moldovei și de pe valea Cuejdului se organizează, pentru scurt timp, *prima expoziție etnografică la Iași* în clădirea cedată de rectorat pentru muzeu.

În martie 1944 muzeul a fost evacuat împreună cu Universitatea, la Zlatna. Este meritul prof. Chelcea de a fi salvat toate piesele adunate pînă atunci, cu excepția unei splendide monoxile de lemn, în care mai erau și cîteva piese de pescuit, care a rămas pe rampa gării Iași din reaua voință a șefului de gară.

La reîntoarcerea din evacuare, Universitatea n-a mai pus la dispoziția muzeului vechiul local, acesta fiind cedat pentru sediul sindicatului învățămînt, motiv pentru care colecțiile vor sta închise în lăzi, adăpostite într-o mică săliță de la Universitate, unde-și avea sediul conferința de etnografie, problema *localului* rămînînd mult timp preocuparea de bază a muzeului.

În 1945 va apare *Legea de organizare a Muzeului etnografic al Moldovei*²⁴, prin care se recunoștea o situație deja existentă. În afară de fondurile necesare dezvoltării muzeului, legea prevedea că „muzeul va fi patronat de un *consiliu de sprijin și îndrumare*, format din 13 persoane printre care : Mitropolitul Moldovei, rectorul Universității, primarul orașului, un membru al Academiei, directorii muzeelor din Iași” etc.²⁵, într-un cuvînt se garanta prin lege sprijinul tuturor instituțiilor mai importante din Iași și din țară. Legea mai prevedea că „muzeul va fi condus de un *comitet de direcție*, restrîns, format din 5 membri : rectorul Universității, un membru din consiliul de sprijin desemnat de minister, un membru ales din consiliul

²³ Vezi copia de pe adresa lui Iuliu Pascu, înregistrată la nr. 1280 din 4 mai 1943 de către Rectoratul Universității din Iași.

²⁴ Publicată în „Monitorul Oficial” nr. 126 din 6 iunie 1945.

²⁵ Vezi „Monitorul Oficial” nr. 126, din 6 iunie 1945, *Legea de organizare a Muzeului etnografic al Moldovei*.

de sprijin. Director al muzeului a fost numit prof. I. Chelcea²⁶. În afară de acestea, legea mai prevedea ca „pînă ce muzeul va avea un local propriu, consiliul de sprijin, în înțelegere cu Primăria municipiului, va alege localul cel mai potrivit pentru instalarea lui”²⁷.

Se părea că lucrurile se vor rezolva în bine, iar muzeul se va putea dezvolta normal. Senatul Universității numește o comisie de trei, formată din profesorii: Gh. Năstase, Petru Caraman și I. Botez, pentru a discuta legea de organizare a muzeului, a aduce, eventual, unele amendamente și a prezenta referate în acest scop. S-au purtat multe discuții pentru fixarea bazei juridice și a profilului muzeului. Chiar în sinul acestei comisii părerile erau împărțite: unii îl vedeau organizat sub forma unui mare *muzeu etnologic*, care să cuprindă mai multe secții, printre care și antropologia și paleontologia, iar din punct de vedere organizatoric muzeul urma să depindă de Universitate (referatul prof. I. Botez); prof. P. Caraman era de părere ca muzeul să se numească etnologic dar să aibă numai două secții: etnografie și folclor. Din punct de vedere organizatoric muzeul era conceput ca o instituție autonomă care să depindă de Universitate numai prin conferențiarul de etnografie care era, în același timp și directorul muzeului, așa cum prevedea legea.

Și de data aceasta au intervenit interese străine de cele ale muzeului care au făcut ca legea de organizare a muzeului să nu fie pusă în practică. Muzeul rămânea și mai departe fără personal, fără local, fără o subvenție care să-i permită achiziționarea de noi obiecte, într-un cuvînt exista doar „cu numele”, fiind reprezentat prin directorul său onorific.

Între timp s-a încercat rezolvarea problemei localului intervenindu-se la Comisiunea monumentelor istorice pentru clădirea fostului muzeu „Cuza Vodă” de pe strada Lăpușneanu (azi Muzeul Unirii). În ianuarie 1946 aceasta aprobă Muzeului etnografic să folosească trei camere cu condiția ca imediat după ce „Muzeul Cuza” va fi refăcut, clădirea să fie evacuată. Numai după o lună însă, Comisia revine întrucît, între timp, aflase (de-abia atunci...) că vechea clădire ce a adăpostit cîndva pe primul domnitor al Principatelor unite suferise grave stricăciuni în timpul războiului și necesita urgente reparațiuni.

Anul 1948 găsește colecțiile muzeului tot în lăzi la Universitate. Se fac demersuri insistente la Rectoratul Universității pentru a se obține cîteva camere din incinta Bibliotecii centrale, chiar de la subsol, demersuri rămase însă fără rezultat. În decembrie, același an, se intervine pe lângă Academia de Belle-arte ca să adăpostească, măcar pentru moment, muzeul. Deși Primăria acceptă, totuși muzeul rămîne și mai departe în aceeași situație precară. În 1949 se fac demersuri insistente pentru obținerea clădirii din parcul expoziției și cu cîteva hectare de teren. Acolo ar fi fost loc și pentru expuneri în aer liber. Și aceste intervenții rămîn fără rezultat.

În anul următor, Comisia monumentelor istorice avea să aprobe folosirea celor trei camere de la „Muzeul Cuza”, aprobare care-o dăduse și în 1946, dar reparațiile necesare nu se făcuseră, astfel că muzeul rămîne mai departe la Universitate. De-abia în ianuarie 1952 muzeul se va muta în clă-

²⁶ Loc. cit. Vezi și P. Nicorescu, *Muzeul etnografic al Moldovei*, articol din ziarul „Moldova liberă”, nr. 239, din 12 VI, 1945.

²⁷ Ibidem.

direa fostului muzeu Cuza, unde va sta trei ani în condiții și mai vitrege decât la Universitate, întrucât de-abia atunci clădirea intrase în reparații iar colecțiile muzeului erau mutate de colo-colo, neconservate și pline de moloz.

Anul 1951, marchează sfârșitul primei faze de dezvoltare a muzeului, de fapt este tardiva recunoaștere oficială a existenței acestuia, trecînd de sub egida Universității în schema de organizare a Așezămintelor Culturale (Ministerul Culturii, azi Consiliul Culturii și Educației Socialiste).

Acum se acordă muzeului *prima schemă de funcțiune* și sînt încadrați, în ordine, următorii : Ion Chelcea — director ; Emilia Pavel — șef de secție ; Gh. Pantazică — asistent ; Pompiliu Poghirc — preparator ; Viorica Balan — desenator și Verona Praznicu — supraveghetoare.

Dintre aceștia doar Emilia Pavel a rămas să lucreze pînă astăzi în cadrul muzeului.

Acum s-au alocat și primele fonduri pentru achiziții. Acestea au început să se facă sistematic, la teren, după o cercetare minuțioasă a zonelor. Campaniile de achiziții s-au soldat totdeauna și cu studii de specialitate pe diferite teme. În vara anului 1951, directorul muzeului împreună cu desenatoarea au început pe valea Bistriței studiul sistematic al portului național. Acum s-au pus și bazele *arhivei de desene* care, alături de arhiva foto, este un prețios fond documentar pentru studiul etnografiei moldovenești. Remarcăm calitatea deosebită a acestor peste 350 desene colorate executate atunci de Viorica Balan (Arhiva de desene s-a îmbogățit mereu prin prestația desenatorilor Ludwig Dombrowschi și apoi a Aureliei Mazurchevici). Tot acum se organizează la Universitate o expoziție „Arta populară din Moldova” vizitată de peste o mie de persoane, în special studenți și profesori.

Bucuria începutului, așa de promițător în realizări, a fost umbrită pentru moment de faptul că din vara anului 1951 i se impune muzeului un profil mixt, de istorie și etnografie, contrar intențiilor directorului său. Vechile concepții asupra muzeelor „regionale” văzute ca o aglomerare cu „de toate” revin în cadrul conducerii Așezămintelor culturale de atunci. Personalul muzeului va fi obligat ca timp de aproape patru ani să-și cheltuiască timpul și energia pentru a aduna, sub diverse forme, piesele istorice care lipseau din colecții. Aceasta a dus la întîrzierea colecționării materialului etnografic — care în perioada aceea se mai găsea, oricum, mai ușor — dar pe de altă parte faptul are și un aspect pozitiv : o serie de piese istorice provenind de la fostele muzee municipale și „Cuza Vodă” sînt strînse acum la un loc, adunate cu grijă și puse, ulterior, în valoare (ele au fost transferate muzeelor de profil din cadrul Complexului muzeistic ieșean).

Anul 1954 avea să însemne un reviriment în activitatea muzeului. În iunie se redă postul de asistent pe care va fi încadrat Gh. Bodor, tînăr absolvent al Facultății de filologie din Iași. Tot acum va fi încadrat în post de desenator Horațiu Constantinciu, iar în toamnă s-a redat și postul de preparator în care a fost transferată prof. de geografie Aurora Turcu. Fondurile de achiziții și fondul de salarii au crescut mult față de 1951.

În urma consfătuirii pe țară a muzeografilor se fixează acum definitiv profilul muzeului. El va fi un muzeu etnografic, la fel cu cel de la Cluj, conform concepției inițiale, renunțându-se la profilul mixt, impus pentru o anumită perioadă de timp.

De acum încolo se știa precis ce era de făcut. Paralel cu achizițiile sistematice, făcute pe zone etnografice, s-a trecut și la elaborarea tematicii viitoarei expoziții permanente a muzeului, proiectată a se organiza în clădirea fostului muzeu Cuza, care era în curs de reparații. La parter urmau să fie expuse piese referitoare la ocupații și meșteșuguri, iar la etaj locuința, portul, arta populară textilă și obiceiurile. Parcul din spatele clădirii permitea amenajarea lui pentru un sector în aer liber. Dar n-avea să se întâmple așa.

Anul 1955 debutează cu o plăcută surpriză pentru toți muzeografii ieșeni: cea mai impunătoare clădire din oraș — Palatul Administrativ — printr-o Hotărâre a Consiliului de Miniștri, avea să fie cedată culturii, fiind transformată în „Palat al culturii“.

Odată cu Muzeul etnografic, aici au fost mutate și alte două muzee mai vechi: cel de artă și cel de istorie. Tot atunci s-au înființat alte două muzee: de științele naturii și cel politehnic, palatul devenind astfel sediul a cinci muzee, deci un adevărat „Palat al muzeelor“.

Vechea clădire de pe strada Lăpușneanu impusese o anumită viziune asupra viitoarei expoziții permanente, iar tematica elaborată trebuia acum adaptată noilor condiții, punându-se stringent problema organizării expoziției permanente. Până la cea definitivă și pentru a nu pierde spațiul, s-a organizat o expoziție în primele patru săli din spațiul afectat avînd ca temă agricultura, viticultura, păstoritul și o parte din meșteșuguri. Această expoziție deschisă din aprilie și pînă în noiembrie 1955 și vizitată de peste 5 000 de persoane, avea să definească, fără putință de tăgadă, cel puțin trei aspecte esențiale:

1. calitatea de necontestat a colecțiilor;
2. spațiul afectat expoziției permanente trebuia amenajat special, creîndu-se un circuit fluid pentru vizitare;
3. a face expoziția permanentă cu mobilierul vechi, cu vitrine demodate, cu fotografiile, desenele și celelalte executate cu forțe proprii, ar fi dus, cu siguranță, la eșec.

Drept urmare se acționează în consecință: încep reparațiile și amenajarea spațiului, se lucrează intens pentru predarea documentației la I. S. „Decorativa“ București, întreprindere creată special pentru organizarea expozițiilor de muzeu, a târgurilor internaționale etc. Între timp schema s-a mai mărit, la fel și fondurile de achiziții²⁸.

În aprilie 1957, directorul muzeului, Ion Chelcea, a fost pensionat pentru „limită de vîrstă“ iar în postul vacant a fost promovat Gh. Bodor. Tînărului colectiv de muzeografi îi revenea sarcina de a duce la bun sfîrșit opera începută încă din anul 1943 de prof. Chelcea. Tematica fusese elaborată

²⁸ I.a 1 martie 1955 a fost încadrat, pe post de asistent, P. Cazacu, iar în 1957 au venit: Victoria Semendeev și Filioreanu Pantelimon — îndrumători; Emil Jehailiuc — restaurator lemn; Ilie Păduraru — gestionar. În 1958, în postul rămas vacant prin plecarea lui Filioreanu P., va fi încadrată Melania Ostap. De atunci și pînă astăzi a fost o mare fluctuație de cadre, în special în posturile de îndrumători. Dintre aceștia a rămas doar Rodica Ropot, promovată muzeograf.

și aprobată de organele tutelare. Pe parcursul organizării muzeului au ieșit însă în evidență și unele lacune ale acestora care, în funcție de spațiu, au fost, parțial, lichidate „din mers“.

După cum se știe, expunerea într-un muzeu de etnografie poate fi făcută în două feluri: pe fenomene etnografice (ocupații, meșteșuguri, arhitectură, port, obiceiuri, etc.) sau pe complexe de viață care să ilustreze o anumită zonă bine definită. Muzeul etnografic al Moldovei a ales primul criteriu, care credem că oferă posibilități mai mari de a înfățișa dezvoltarea internă a fiecărui fenomen în parte.

Temele sînt prezentate în dezvoltarea lor istorică. O grijă deosebită este manifestată față de formele noi, care se creează sub ochii noștri. Aceste forme noi, caracteristice etapei istorice actuale, au fost expuse în fiecare sală, la fiecare temă, în cazul cînd și în realitate aceste forme noi au putut fi surprinse ca o treaptă calitativ superioară. Procedînd astfel, muzeul nu este un simplu martor, care înregistrează fenomenele, ci este un factor activ care intervine în desfășurarea procesului istoric, subliniind ceea ce este nou și prin aceasta ajutînd la generalizarea lui.

În expoziție sînt subliniate și diferențierile sociale din sinul poporului reflectate fie în dimensiunea unor obiecte, în anumite perfecționări tehnice — în cazul uneltelor de muncă — în bogăția sau simplitatea ornamentelor etc. în funcție de categoria socială a celui care le-a folosit sau pentru care au fost confecționate.

Obiectele de artă populară nu au fost prezentate într-un stand separat, ci au fost încadrate în fenomenul etnografic din care fac parte. Poporul nu separă niciodată utilul de frumos. Aceste două laturi se îmbină armonios în majoritatea obiectelor din gospodăria țărănească.

Călăuziți de aceste principii tematice, cu ajutorul „Decorativei“ (care a proiectat mobilierul, a executat grafica, textele, fotografiile etc., bineînțeles, după cele date de noi) după cinci luni de muncă efectivă la organizarea expoziției permanente, muzeul și-a deschis ușile pentru public la 16 februarie 1958.

Dacă, în linii mari, s-a mers pe exemplul Muzeului etnografic din Cluj, în multe privințe Iașul a venit cu noutăți. Să ne gîndim de pildă, numai la instalațiile tehnice țărănești, expuse pe holul de 230 m.p., care niciodată pînă atunci n-au mai fost expuse într-o expoziție pavilionară. Sau la modul de prezentare a mobilierului țărănesc.

Spațiul de expunere, care inițial era estimat ca mai mult decît suficient, s-a vădit apoi neîncăpător pentru rezolvarea, de exemplu, a problemei prezentării locuinței țărănești (un singur interior, din Straja-Rădăuți, nu rezolvă problema), a portului popular și a artei populare textile și, în special, a prezentării obiceiurilor tradiționale, care nu ne satisfac așa cum sînt prezentate astăzi.

Am dori să subliniem faptul că după deschidere, de la 1 octombrie 1958, ca o recunoaștere a activității depuse, Muzeul etnografic al Moldovei, alături de celelalte muzee din Palat, a fost trecut la o categorie superioară: I, dar, din punct de vedere organizatoric, el devine acum secție a Administrației Palatului culturii (mai tîrziu secție a Muzeului regional, astăzi secție a Complexului muzeistic).

O problemă aparte, dar strîns legată de problemele complexe ale etnografiei moldovenești, o formează *sectorul în aer liber* (Muzeul satului moldovenesc).

Problema expunerii în aer liber a unor gospodării țărănești, instalații tehnice populare, etc. a fost pusă, la Iași, încă din perioada cînd muzeul își căuta un local propriu. Parcul expoziției din dealul Copoului ar fi rezolvat problema în 1949—1950. Apoi parcul din jurul clădirii actualului Muzeu al Țării ar fi putut fi socotit drept satisfăcător prin 1953—1954.

În 1957, după ce se rezolvase definitiv problema localului pentru expoziția permanentă pavilionară, se opta pentru un teren separat, undeva în apropierea orașului. Într-un articol publicat în „Iașul literar” din 2 februarie 1957, Ion Chelcea, după ce arăta însemnătatea înfăptuirii unui asemenea muzeu al satului moldovenesc tocmai aici, în Capitala Moldovei, solicita un teren în zona Cîriclei.

Astăzi, orașul Iași se mindrește cu cele 15 muzee și case memoriale între care se numără, la loc de cinste și Muzeul etnografic, care își aduce din plin contribuția la educarea maselor de vizitatori în spiritul dragostei față de trecutul nostru bogat în fapte și oameni, față de valorile materiale și spirituale create de harnicul nostru popor.

Credem că din expunerea noastră a rezultat limpede că preocupările pentru organizarea unui muzeu etnografic la Iași, au fost, cum este și firesc, indisolubil legate de doi factori: condițiile socio-politice și culturale interne și definirea etnografiei ca domeniu distinct al științei și muzeisticii.

De la preocupări sporadice și singulare, ideea unui muzeu etnografic a cuprins reprezentanți ai științei universitare care au cîștigat, fie și parțial, interesul și acțiunea unor organisme de stat, pentru ca, în cele din urmă, ea să se realizeze așa cum o vedem sub ochii noștri grație politicii partidului nostru în domeniile științei și culturii.

PRÉOCCUPATIONS POUR L'ORGANISATION D'UN MUSÉE ÉTHNOGRAPHIQUE À IASSY

R é s u m é

Dans cet article on relève l'activité de quelques intellectuels de Iassy, vers la fin du XIX-ème siècle et le but du XX-ème siècle, considérés les précurseurs de la muséologie ethnographique en Moldavie. Tel fut l'ethnographe, le folkloriste et musicologue T. Burada qui a milité pour l'institution d'un musée de la musique roumaine ; le professeur T. Antonescu qui a lutté pour un „musée d'archéologie et d'ethnographie” de l'Université ; l'ingénieur Virgil Hălăceanu qui a fondé „le Musée national ethnographique de la Moldavie” ; C. Mărgăritărescu qui a donné son maison de Copou et 3 hectares de terrain pour un musée ethnographique ; et, en fin, le professeur O. Tafrali qui a organisé, dans le cadre du musée d'antiquités une section „d'art national”.

Importants réalisation en ce qui concerne la création des collections ethnographiques a obtenu l'instituteur Ioneț et sa femme à Rădăuți, les professeurs Ion Stefureac et C. Brăescu à Clmpulung Moldovenesc, et le professeur V. Ciurea à Fălticeni.

On présente l'histoire de l'actuel Musée ethnographique dont l'organisateur et première directeur a été le professeur Ion Chelcea.

On insiste sur les principales problèmes de la vie de cette institution dont la principal mission a été de „sauver les témoignages de la civilisation et de la culture populaire, d'accumuler le matériel nécessaire pour une synthèse scientifique ethnographique et de constituer un élément éducatif pour le public” — mission qui a été accomplie au long des années par le travail enthousiaste des muséologues.